

Miten kuolemasta puhutaan?

Kuoleman ilmaisutapojen käyttöyhteydet ja merkitykset Suomi24-keskusteluissa

Veera Liukkonen

Kandidaatintutkielma

Humanististen tieteiden kandidaatin tutkinto, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen

kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Veera Liukkonen

Miten kuolemasta puhutaan: Kuoleman ilmaisutapojen käyttöyhteydet ja merkitykset Suomi24-keskusteluissa

Sivumäärät: tutkielma 23, liitteet 4

Tämä tutkielma tarkastelee neljää eri kuolemasta käytettävää ilmaisua sekä niiden käyttöyhteyksiä ja merkityksiä vuosien 2022 ja 2023 Suomi24-keskusteluissa. Tutkielmassa vastataan kysymyksiin: Millaisissa käyttöyhteyksissä eri kuolemaa kuvaavat ilmaisut ilmenevät? Onko puhujan ja menehtyneen läheisyydellä suurta merkitystä kuolemasta käytettävän ilmaisun valintaan? Ovatko eri sanavalinnat tapa vältellä totuutta kuolemasta puhuttaessa? Millaisia merkityksiä kuolemaa kuvaavat ilmaisut saavat eri käyttöyhteyksissä?

Tutkielmassa käytetty aineisto on valikoitu Suomi24-keskustelufoorumien kommentteista Kielipankin Korp-työkalun avulla. Luonteeltaan tutkielma on kvalitatiivista diskurssianalyysia, jossa on otettu huomioon kielen affektisuus. Tutkielman taustalla vaikuttaa teorisenä viitekehystenä M.A.K. Hallidayn systeemis-funktionaalinen kieliteoria. Analyysissa on otettu huomioon myös tilanteisen vaihtelun muuttujat sekä eufemismiin ja metaforiin liittyvää teoriaa.

Analyysin avulla on saavutettu keskeisimpänä tutkimustuloksena kuolemaa kuvaavien ilmaisujen valikoituvan hyvin tarkasti sen mukaan, millainen yhteys ja suhtautuminen kielenkäyttäjällä on kuolleeseen henkilöön. Kuolemasta puhutaan hyvin erilaisissa käyttöyhteyksissä, ja jotkin ilmaisuista sopivat parhaiten tiettyihin käyttöyhteyksiin. Aineiston avulla on pystytty myös tekemään alustavia havaintoja sukupuolittuneesta tavasta puhua kuolemasta.

Avainsanat: kuoleman ilmaisutavat, systeemis-funktionaalinen kieliteoria, eufemismi, tilanteinen vaihtelu, diskurssianalyysi, kielen affektisuus, sosiolingvistiikka

Sisällys

1	Johdanto	4
2	Systemis-funktionaalisen kieliteorian rooli tutkielmassa	6
3	Tilanteisen vaihtelun muuttajat	7
3.1	Osallistujat	7
3.2	Puheenaihe	8
3.3	Olosuhteet	8
4	Kiertoilmaukset ja metaforat kuolemasta puhuttaessa	10
5	Aineiston keruu ja tutkimusmenetelmä	12
5.1	Aineiston valikointi	12
5.2	Tutkimusmenetelmä	12
6	Analyysi	14
6.1	Kuolla	14
6.2	Menehtyä	16
6.3	Nukkua pois	19
6.4	Potkaista tyhjää	21
7	Päätelmät	23
	Lähteet	25
	Liitteet	27
	Liite 1. Aineisto: Suomi24-keskusteluista kerätyt virkkeet – korpus 2021–2023	27

1 Johdanto

Kuolema on ihmisille yksi elämän keskeisimmistä tapahtumista. *Kuolema*-sanaan liittyy jo itsessään vahvoja tunteita ja miellelyhtymiä. Jokainen ihminen kohtaa elämänsä aikana tilanteen, jossa kuolemasta on puhuttava, ja rankan aiheen äärellä voi sanavalinnalla tehdä asiasta keskustelemisesta helpompaa. Myös mediassa kuolema on jokapäiväinen puheenaihe, eikä virallisissa teksteissä asiasta sovi kirjoittaa millä tahansa ilmaisulla. Tässä tutkielmassa huomio kiinnitetään internetin keskustelufoorumilla käytävään keskusteluun ja kommentteihin, joissa puheenaiheena on kuolema. Pää tavoitteenani on tutkielmallani valaista sitä, millainen merkitys käyttöyhteydellä on, kun puhutaan kuolemasta, ja millaisilla sanavalinnoilla kuolemasta puhutaan missäkin tilanteissa. Tämän lisäksi tarkastelen myös, mitä eri merkityksiä ilmaisut saavat eri käyttötilanteissa.

Kuolemaa on mahdollista kuvata usein eri verbein ja ilmaisuin, joista yleisimpiä ovat *kuolla*, *menehtyä* ja *nukkua pois*. Tämän lisäksi on olemassa humoristisemman sävyn omaavia ilmaisuja, kuten *potkaista tyhjää* ja *heittää veivit*. Hartaamman sävyn saavat ilmaisut *astua tuonpuoleiseen*, *aika jättää jälkeen* sekä *mennä parempaan paikkaan*.

Tutkielmani kohdistuu semantiikan, pragmatiikan ja sosiolingvistiikan tutkimusparametreihin, kuitenkin enemmän nojautuen näistä kahteen jälkimmäiseen. Teorianan tutkielman taustalla hyödynnän systeemisen-funktionaalisen kielentutkimuksen suhtautumisen teoriaa (SF-teoria). Otan analyysia tehdessäni huomioon tilanteisen vaihtelun keskeisimmät muuttujat. Käsittelen myös kielellisiin tabuihin ja kiertoilmaisuihin liittyvää teoriaa, sillä monet kuolemaa kuvaavat ilmaisut ovat luonteeltaan eufemistisia.

Koen tutkimuksen aiheen tärkeäksi, sillä kuolema ja siitä puhuminen ovat keskeinen osa ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa vuonna 2024 kuoli 58 267 ihmistä (Tilastokeskus, ei pvm.). Kirjoitushetkellä kuoleman kuvaukset olivat uutisotsikoissa. Yle uutisoi seuraavasti yhdestä kuolemantapauksesta: ”Kaksi kuoli liikenne-onnettomuudessa Valkeakoskella” (Kavander—Niikko, 2025). Tilannemediassa samaa tilannetta otsikoidaan näin: ”Kaksi ihmistä menehtyi liikenneonnettomuudessa Valkeakoskella” (Pouhula, 2025). Esimerkit avaavat, miten samasta tapahtumasta on mahdollista käyttää erilaisia ilmauksia, ja näin välittää erilaisia sävyjä kielellisten valintojen kautta.

Jenni Viinikka on vuonna 2011 kirjoittanut pro-gradu tutkielman nimellä Kuoleman kielissä. Tutkielmassa Viinikka keskittyy tarkastelemaan kuolemantodistuksissa ilmenevää kieltä. Huomio suuntautuu lääkäreiden tapaan puhua kuolemasta. Paljon aikaisempaa tutkimusta tästä aiheesta ei löydy, jonka näen todisteena juuri tämän tutkielman tarpeellisuudelle.

Tutkielmassani vastaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millaisissa käyttöyhteyksissä eri kuolemaa kuvaavat ilmaisut ilmenevät?
2. Onko puhujan ja menehtyneen läheisyydellä suurta merkitystä kuolemasta käytettävän ilmaisun valintaan?
3. Ovatko eri sanavalinnat tapa kiertää totuutta kuolemasta puhuttaessa?
4. Millaisia merkityksiä kuolemaa kuvaavat ilmaisut saavat eri käyttöyhteyksissä?

Hypoteesini on, että kuolemasta puhuttaessa ilmaisu valitaan sen perusteella, kenestä puhutaan, kenelle puhutaan ja missä tilanteessa puhutaan. Uskon humoristisen sävyn olevan usein sopiva valinta haluttaessa vältellä aiheen synkkyyttä ja vakavuutta. Oletan sillä olevan suurta merkitystä, onko kuollut henkilö puhujalle läheinen vai etäinen ihminen. Hypoteesini perustuu tutkielman taustalla käyttämäni teoriaan, jota avaan luvuissa 2, 3 ja 4.

Aineistoni koostuu Kielipankin Korp-työkalun avulla löytyneistä virkkeistä (Suomi24 virkkeet -korpus 2021–2023). Olen kohdistanut haun ilmaisuihin *kuolla*, *menehtyä*, *nukkua pois* ja *potkaista tyhjää*. Olen valinnut juuri nämä neljä ilmaisua, sillä niiden kohdalla löytyi eniten ilmentymiä Korp-työkalun hakutoiminnolla. Olen pyrkinyt löytämään aiheellisesti toisistaan eroavia keskusteluja. Tarkastelen ilmaisujen käyttöyhteyksien luonnetta, kommentoijan ja kuolleen entiteetin läheisyyttä sekä sitä, mitä merkityksiä ilmaisut saavat erilaisissa tilanteissa. Luonteeltaan analyysini on affektiivisuutta painottavaa kvalitatiivista diskurssianalyysia. Tavoitteenani on löytää tunne- ja merkityskehysiksi ilmaisujen ympärille ja muodostaa loppupäätelmä sille, missä tilanteissa mitkään ilmaisut vaikuttavat sopivimmilta.

2 Systemis-funktionaalisen kieliteorian rooli tutkielmassa

Ihmiset ovat jatkuvassa kontaktissa ympäröivään maailmaan, eivätkä merkitykset synny tyhjästä. M. A. K. Hallidayn systemis-funktionaalinen kieliteoria (SF-teoria) tarkastelee kieltä sosiaalisena ilmiönä ja korostaa, että kielen käyttö määräytyy aina tilanteen mukaan. (Shore 2012, 131.) Kielenkäyttäjä tekee tekstiä tuottaessaan valintoja, joiden avulla hän ohjaa vastaanottajan huomiota haluamallaan tavalla. Kielenkäyttäjällä on aina jokin tarkoitus, jota hän käyttöyhteyden ja tilanteen huomioon ottaen toteuttaa. (Shore 2012) Kieli elää jatkuvasti sen mukaan, missä yhteisössä kulloinkin ollaan, ja tätä ilmiötä kutsutaan rekisterin muutokseksi (Lappalainen 2004, 43). Kielellä on myös osuutensa sosiaalisten suhteiden säätelyssä, ja tekemillään kielellisillä valinnoilla puhuja voi niin heikentää kuin vahvistaa näitä suhteita (Luukka 2002, 98). Tässä tutkielmassa painotan SF-teoriasta erityisesti sanavalintojen suhdetta kielenkäyttäjän tarkoitteeseen sekä tilanteen mukaista rekisterin vaihtelua.

Olen valinnut käyttää taustalla tässä tutkielmassa SF-teoriaa, koska se painottaa kielen toiminnallisuutta, ei niinkään kielen rakenteita. SF-teoriassa keskeistä on tekstin kokonaisvaltainen tarkastelu, mihin olen pyrkinyt käyttöyhteyksien huomioimisen kautta. Suomi24- korpusta tarkasteltaessa tutkijan on mahdollista saada selville, mistä keskustelusta mikäkin esiintymä on peräisin, joka auttaa käyttötilanteen hahmottamisessa silloin, kun se ei lauseesta itsestään selviä. Olen käyttänyt tätä toimintoa hyväkseni analyysiosiossa.

Tämä teoreettinen viitekehys tarjoaa välineet ymmärtää kielen vaihtelua suhteessa käyttötilanteeseen ja kaikkiin siihen liittyviin tekijöihin. Kielenkäyttäjä luo tiedostaen sekä tiedostamatta merkityksiä sanavalintojensa ympärille. Kaikilla on käytössään ikään kuin varasto erilaisia tapoja ilmaista jokin asia. Se, minkä tavan yksilö missäkin tilanteessa valitsee, riippuu käyttötilanteen eri tekijöistä. Tätä ilmiötä kutsutaan merkityspotentiaaliksi. Kun tarkasteltavana on tälle tutkielmalle tyypillinen verkkokeskustelualusta, on huomioitavaa, että kielivalinnat ovat luonteeltaan spontaaneja ja vähemmän harkittuja. (Heikkinen, 2013) Hyödynnän SF-teoriaa teoreettisena viitekehyyksenä keskittyen sen perusajatukseen, jonka mukaan kielelliset valinnat rakentuvat käyttötilanteen mukaan. Analyysissa tulkitseen sanavalintoja tilanteen, osallistujakehikon ja tulkitsemieni viestinnän tavoitteiden mukaan.

3 Tilanteisen vaihtelun muuttujat

Sosiolingvistinen variaation tutkimus on Suomessa pitkään keskittynyt alueelliseen ja sosiaaliseen vaihteluun. Kuitenkin keskustelujen sisäiset funktiot sekä kontekstin merkitys ovat herättäneet kiinnostusta, ja keskusteluanalyysia on alettu tekemään aikaisempaa enemmän. (Lappalainen 2004, 13–14, 32.) Tilanteisessa vaihtelussa tarkastellaan sitä, miten ympäristö ja käyttötilanne vaikuttavat kielenkäyttöön (Lappalainen 2004, 42–43). Koska juuri nämä tekijät ovat olennaisia tämän tutkielman kannalta, olen valinnut käyttää tilanteisten muuttujien huomioimista osana analyysia. Tilanteista vaihtelua on lähestytty useammalta eri kannalta, ja niistä yksi on Dell Hymesin teoria, jonka mukaan variaatio on selitettävissä tilanteisten muuttujien kautta. Hymesin 16 tilannetekijää voidaan tiivistää kahdeksaan kohtaan, joita ovat tilanne, osallistujat, kommunikaation päämäärä ja tavoitteet, sanoman sisältö ja muoto, sävy, diskurssi, tulkinta- ja vuorovaikutusnormit sekä genre. (Lappalainen 2004, 45–46.) Usein keskeisimmiksi muuttujiksi erilaisissa tutkimuksissa nousevat kolme keskeistä muuttujaa: osallistujat, puheenaihe ja puitteet (Lappalainen 2004, 46). Näitä kolmea muuttujaa olen itsekin hyödyntänyt tutkielmassani, jonka takia avaan niitä seuraavaksi tarkemmin.

3.1 Osallistujat

Tuotetun tekstin vastaanottajalla on suurin merkitys siihen, millaista kieltä kielenkäyttäjä valitsee käyttää. Vastaanottajasta huomioidaan esimerkiksi hänen ikänsä, sukupuolensa ja suhteensa puhujaan. Keskustelutilanne on aina hyvin strateginen. Kielenkäyttäjä pyrkii käyttämällään kielellä kehittämään jollain tapaa suhdettaan keskustelukumppaniin ja ylläpitämään omaa statustaan. (Lappalainen 2004, 46–47.)

Verkkokeskustelupalstoilla osallistujiin voidaan kommentteja kirjoittavien henkilöiden lisäksi liittää ne osanottajat, jotka ainoastaan lukevat kommenttiketjuja (Nielsen, 2006). Koska tässä tutkimuksessa on kyse anonyymisti käytävästä verkkokeskustelusta, on minun tarpeetonta kiinnittää huomioni liikaa keskustelun osallistujiin. Ainoat tiedot, mitä pystyn heistä keräämään, ovat omat oletukseni kyseisen foorumin käyttäjistä sekä puheessa ilmenevät viittaukset. Suurimmassa osassa tutkielmassani käyttämissä esimerkeissä ilmenee vain häilyviä viitteitä puhujan henkilötietoihin, ja usein ainoa tieto liittyy jollain tapaa puhujan ja kuolleen henkilön väliseen ihmissuhteeseen. Puhuttaessa kuolemasta, on juuri keskustelun osallistujien suhde vainajaan olennaista sanavalinnassa (Länsimäki 1993).

3.2 Puheenaihe

Myös keskustelun puheenaihe on olennainen osa sanavalintoja. Esimerkiksi emotionaaliset puheenaiheet saavat puhujan käyttämään vapaampia ilmaisuja ja oman kielenkäytön tarkkailu unohtuu. (Lappalainen 2004, 47.) Kuolemasta puhuminen menee emotionaalisuuden tasolla kärkeen, erityisesti silloin kun kyseessä on oma tai jonkun läheisen kokemus. Puheenaihetta on kuitenkin vaihtelun muuttujana kritisoitu, ja sitä ei pidetä yhtä vahvana muuttujana kuin esimerkiksi osanottajia. (Lappalainen 2004, 47.) Vaikka tutkimukseni keskittyykin samasta asiasta käytettyihin eri ilmaisiin, ei puheenaihetta voi määrittää kaikissa tarkastelemissani esiintymissä samaksi. Kaikissa esiintymissä puhutaan kuolemasta ja sen mahdollisuudesta, mutta aiheen käyttöyhteys on silti monissa niissä eri.

Olen kuitenkin ottanut yhdeksi tarkastelun kohteeksi kielenkäyttäjän ja puheenaiheen henkilökohtaisuuden eli sen, kuinka läheinen puheenaiheena oleva entiteetti on kommentin kirjoittajalle. Iso Suomen kielioppi kuvailee vastaavaa ilmiötä käsitteen osallistumiskehikko avulla. Osallistumiskehikolla viitataan siihen, millainen asema keskustelun osallistujilla on suhteessa puheenaiheeseen ja kulloiseenkin puhujaan. (VISK § 1424) Vaikka puheenaihetta ei aikaisemmassa tutkimuksessa ole nostettu keskiöön, pidän sitä tärkeänä huomionkohteena omassa tutkimuksessani. Eroja voi löytää esimerkiksi kiinnittämällä huomion siihen, miten puhutaan lähisukulaisen menehtymisestä verrattuna puheeseen koronaan menehtyneistä ihmisistä. Kuolemasta puhuttaessa joillakin tietyillä kuolinsyillä on myös selkeä erillinen sanansa. Esimerkiksi sodassa kuolleista ihmisistä käytetään sanaa *kaatua* ja itsemurhan tehnyt *lähtee oman käden kautta* (Länsimäki 1993). Tällaiset yleistyneet puheenaiheeseen sidonnaiset ilmaisut selittävät jo hieman, miksi kuolemasta puhuttaessa sanavalintoja on monia.

3.3 Olosuhteet

Kolmas keskeinen muuttuja tilanteisessa vaihtelussa on tapahtumapaikka ja institutionaalinen kehys (Lappalainen 2004, 48). Tässä tutkimuksessa tapahtumapaikkana on keskustelufoorumi, ja keskustelu tapahtuu internetin välityksellä. Olosuhteisiin kuuluu mukaan myös arvio siitä, onko tilanne formaali vai informaali, vai jotakin siltä väliltä (Lappalainen 2004, 48). On siis esimerkiksi tämän tutkimuksen kohdalla huomioitava se, että Suomi24- keskustelupalstaa ei voida pitää formaalina kontekstina.

Kuolemapuheessa ei olosuhteiden vaikutusta tule sivuuttaa. Jos esimerkiksi uutisankkuri Ylen iltauutisissa kommentoisi jonkun merkityksellisen henkilön kuolemaa sanoin *potkaisi tyhjää*, nähtäisiin se tilanteeseen sopimattomana ratkaisuna. On kuitenkin tilanteita, joissa vastaavanlainen ilmaisu ei aiheuttaisi suurempia reaktioita, kuten vaikka internetin anonyymi keskustelufoorumi tai kaverusten keskeinen rupattelutuokio.

4 Kiertoilmaukset ja metaforat kuolemasta puhuttaessa

Viestinnän ja vuorovaikutuksen keskeinen määränpää, informaation välittäminen, ei kuolemasta puhuttaessa ole aina kielenkäyttäjän ainoa tavoite, vaan hän haluaa tuottamallaan tekstillä välittää myös esimerkiksi empatiaa tai sen puutetta. Kielenkäyttäjä voi valitsemalla ilmaisullaan välittää niitä kipeitä tunteita, joita esimerkiksi rakkaan ihmisen kuolema on hänessä aiheuttanut. Monessa tilanteessa perusverbi *kuolla*, voi tuntua liian tylyltä ja tunteettomalta, ja siksi syntyy tarve erilaisille samaa asiaa tarkoittaville ilmaisuille, joilla pystytään paremmin välittämään puheenaiheeseen liittyviä tunteita. (Länsimäki 1993)

Kuoleman kuvaamiseksi on kehittynyt kiertoilmauksia. Monet näistä kiertoilmauksista ovat metaforisia, eli kuolemaa kuvataan jonkin toisen ilmiön, kuten nukkumisen kautta. Metaforat syntyvät kieleen siitä tavasta, miten hahmotamme ympärillämme olevaa maailmaa. Ihminen ei siis ainoastaan käytä kielessään metaforia, vaan ne auttavat häntä ymmärtämään maailmaa jo ajattelussa. (Lakoff – Johnson 2003, 3–9.) Jos siis esimerkiksi tarkastellaan kuolemaa kuvaavaa ilmaisua *nukkua pois*, nähdään kuolema nukkumisen kautta. Se miksi kuolema yhdistetään nukkumiseen ja lepoon, on todennäköisesti lähtöisin ajatuksesta, jossa kuoleman ajatellaan olevan levollinen ja rauhallinen tapahtuma.

Kiertoilmaukset eli eufemismit ovat syntyneet tabujen ympärille. Tabuiksi puheenaiheiksi voidaan luokitella kuoleman lisäksi esimerkiksi ihmiskehon ja sen eritteet, seksin ja sairaudet. (Allan – Burrige, 1.) Eufemismin vastakohta on dysfemismi, joka tarkoittaa halventavaa ja yleisesti rumana pidettävää puhetta. Sekä eufemismia että dysfemismia motivoi puheenaihetta kohtaan koettu pelko ja inho. Näiden kahden tyyliä lisäksi on olemassa myös ortofemismi eli suora ja neutraali puhe. (Allan – Burrige, 29–34.) Kuolemasta puhuttaessa suomen kielellä *kuolla* on neutraali ilmaus, *nukkua pois* kiertävä ilmaus ja *potkaista tyhjää* karkeampi ja ei niin sosiaalisesti hyväksyttävä ilmaus.

Kuolemasta puhutaan kiertoilmauksin kuoleman aiheuttaman kivun ja pelon takia. (Allan – Burrige, 203.) Kuolemanpelkoon liittyy pelko läheisten menettämisestä, kehon kyvyttömyydestä ja kuoleman loputtomuudesta. On yleistä, että omasta kuolemasta puhuminen tuntuu vaikealta. Parantumattomasti sairast sekä hyvin vanhat ihmiset voivat tässä poiketa enemmistöstä. (Allan – Burrige, 222.) *Jos jotain tapahtuu minulle*, on tyyppillinen eufemismi kuoleman mahdollisuudesta puhuttaessa, mikä välttelee kuolemasta puhumisen lisäksi sitä totuutta, että kuolema ei ole vain mahdollista, se tulee varmuudella tapahtumaan.

(Allan – Burrige, 223) Kiertoilmauksien ja metaforien käyttäminen ilmaisee ihmisen ajatuksia puheenaihetta kohtaan. Kuoleman kohdalla ihmisten ajatukset pyörivät pelon ja inhon ympärillä. Kiertoilmaisujen suosiminen suoran puheen sijaan tekee totuuksista puhumisen mielekkäämmäksi. Myös tarve kohteliaisuudelle ja empatian osoittamiselle ohjaavat kuolemasta käytettävien ilmaisujen valintaa. (Allan – Burrige, 234.)

5 Aineiston keruu ja tutkimusmenetelmä

5.1 Aineiston valikointi

Tutkielmassani käytän Kielipankin Korp-työkalun kautta löytyneitä virkkeitä Suomi24-keskustelupalstoilta. Aineistonani toimii ”Suomi24 virkkeet -korpus 2021–2023”, josta olen vielä rajannut hakuni vuosien 2022 ja 2023 korpuksiin. *Kuolla*-verbille läpikäytäviä osumia kertyi 137 690. *Menehtyä*-verbille osumia oli jo huomattavasti vähemmän (5 278). *Nukkua pois* ja *potkaista tyhjää* ilmaisujen kohdalla tein haun laajennetulla haulilla, ja suoritin haun useamman kerran vaihdellen verbien persoona- ja aikamuotoja, jotta sain käsiini mahdollisimman laajan aineiston. Näiden kahden viimeisen ilmaisun kohdalla korpusten määrä oli persoona- tai aikamuodosta huolimatta usein alle 100 ja muutamassa muodossa hieman yli 100. Näiden ilmaisujen kohdalla ilmentymiä löytyi huomattavasti vähemmän verrattuna *kuolla*- ja *menehtyä*-verbeihin.

Koska analyysini on luonteeltaan kvalitatiivista diskurssianalyysia, valitsin tulosten järjestyksen Korpissa satunnaiseksi, ja lähdin tarkastelemaan tuloksia niiden laadun ja kontekstin mukaan. Valitsin jokaista verbiä kohtaan 20–25 erilaista ilmentymää, tavoitteenani saada käsiini mahdollisimman laaja ja kirjava aineisto. Aineisto on säilytetty sellaisenaan, eikä siinä ilmeneviin kirjoitusvirheisiin ole kajottu.

5.2 Tutkimusmenetelmä

Olen valinnut tutkimusmenetelmäksi kielen affektisuutta painottavan kvalitatiivisen diskurssianalyysin sen laadullisen ja kontekstisidonnaisen luonteen takia. Koen menetelmän vahvuudeksi sen mahdollistaman tekstien kokonaisvaltaisen tarkastelun. Kielitieteessä diskurssin käsite viittaa ihmisten väliseen vuorovaikutustilanteeseen tietyssä ympäristössä. Diskurssianalyysi yhdistää yksittäiset kielenkäyttötilanteet laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. (Heikkinen 2012, 95–97.) En pyri tutkielmallani määrittämään, mitkä kuolemaa kuvaavista ilmauksista ovat määrällisesti yleisimpiä, vaan huomioni keskittyy ihmiseen kielenkäyttäjänä. Tutkielman tekijältä vaaditaan laadullisessa tutkimuksessa omien kielikäsitteiden huomioimista ja pyrkimystä tekemään mahdollisimman objektiivista analyysia.

Kielen affektisuutta voidaan tutkia monella eri kielen tasolla. Tässä tutkimuksessa huomio kiinnittyy sanatasoon ja siihen millaisia affekteja kuolemaa kuvaaviin verbeihin liittyy.

Affektisuudelle ominaista on se, että ilmaisun taustalla vaikuttavaa asennetta tai tunnetta, ei nimetä erikseen vaan sen odotetaan välittyvän kielellisistä valinnoista (VISK § 1711).

Affektien tutkimuksessa konteksti on relevantti ja huomioonotettava tekijä, joka vaikuttaa affektin tulkintaan. (Visapää 2013, 526–527.) Tässä tutkielmassa hahmotan kontekstin ilmaisujen käyttöyhteytenä, ja pitkälti aiemmin kuvaamani tilanteisen vaihtelun muuttujien yhteisenä summana.

Analyysissä etenen ilmaisu kerrallaan ja pyrin löytämään jokaisesta esimerkistä havaintoja, jotka viittaavat kommentoijan valinneen käytettävän ilmaisun huomioiden tilanteisen vaihtelun muuttujat. Tämän lisäksi pohdin millaisia merkityksiä ilmaisut saavat eri käyttöympäristöissä. Päätelmäosiossa kokoan tekemäni havainnot yhteen ja muodostan niiden pohjalta päätelmät.

6 Analyysi

On olennaista huomioda, että tämä tutkielma ei sisällä läheskään kaikkia niitä verbejä tai ilmaisuja, joita suomen kielellä käytetään kuolemasta puhuttaessa. Olen valinnut analysoitavaksi neljästä ilmaisusta 20–25 virkettä mahdollisimman erilaisista käyttöyhteyksistä. Kaikki analysoimani virkkeet on koottu tutkielman liitteisiin. En ole nostanut kaikkia analysoimiani virkkeitä esimerkeiksi analyysissä, vaan keskitän analyysini mielestäni keskeisimpiin ilmentymiin.

6.1 Kuolla

Kuolla-verbi on neutraali ilmaus kuvaamaan sitä toimintoa, kun ihmisen elintoiminnat lakkaavat täydellisesti (Länsimäki, 1993). Kun puheenaihe on tabuluonteinen, neutraalien ilmausten käyttö ei ole kaikissa tilanteissa tavanomaista. Erityisesti silloin kun tilanne vaatii sosiaalista sensitiivisyyttä, voi *kuolla* olla ilmaisuna liian suora. *Kuolla*-sanaa pyritään välttämään esimerkiksi kuolinilmoituksissa ja muistopuheissa, varsinkin silloin, kun kuolemasta ei ole kauan aikaa. (Länsimäki 1993) *Kuolla*-verbi valitaan aineistoni perusteella eniten käyttöyhteyksissä, jossa kuvataan kuolemaa tilastoituna tapahtumana. Tällaisia ovat mm. virkkeet 1–3:

- (1) 165 000 ukrainalaista kuollut, 400 000 haavoittunut
- (2) Viikon aikana on 126 kuollut koronaan
- (3) Suomessa kuolee alkoholin takia noin 4000 ihmistä vuodessa

Suhde kuolleisiin ihmisiin on tällöin etäinen, eikä kommentoija välttämättä koe tarvetta kaunistella tai kierrellä totuutta. Hyvin tyypillisiä käyttökonteksteja *kuolla*-verbille vaikuttavat aineiston perusteella olevan raportoivat virkkeet, joissa kuolemasta puhutaan enemmänkin ilmiönä kuin yksilön kokemuksena. Aineistoni virkkeistä mm. seuraavat sopivat hyvin tähän kuvaukseen:

- (4) Amerikassa kuolee satoja tuhansia kansalaisia vuosittain
- (5) Tulevaisuudessa eläkeläisiä ei juurikaan ole, ne kuolevat siis työssä olo aikana
- (6) Venäläismiehet kuolevat jo ennen 60 ikävuotta

Näissä kaikissa kuolemasta puhutaan ilmiönä ja huomio kohdistetaan erilaisiin ihmisryhmiin yksilöiden sijaan. Kommenteissa puhutaan ihmisistä yleisesti, ja vaikka näitä ihmisjoukkoja

on määritelty esimerkiksi kansalaisuuden, yhteiskunnallisen aseman (eläkeläinen) tai institutionaalisen roolin (asiakas) mukaan, on puheenaihe silti persoonaton ja yleistävä.

Aiemmin esitellyistä käyttöyhteyksistä hieman poikkeavia ovat seuraavat virkkeet:

- (7) Paljonko ryssiä kuolee Ukrainan talvisodassa?
- (8) Mitäs syntiä kasvit ja eläimet ovat sitten tehneet, kun nekin kuolevat?

Eroa luo virkkeiden kysyvä luonne. Esimerkissä 7 *ryssä*-sana on sävyltään halventava eikä kovinkaan arkikielinen (Kielitoimiston sanakirja, 2024). Myös esimerkin 8 sävy on hieman vinoileva ja puhuja vaikuttaa kyseenalaistavan ja vähättelevän vastapuolen oletusta kuoleman ja syntien yhtälöstä.

Esimerkki 8 on tyyliältään yhdistettävissä myös retoriseen kuolemaan. Tämänäyttöisiä käyttökonteksteja yhdistää retorinen tarkoite, eli tavoite vaikuttaa lukijaan ja argumentoida vahvemmin. Puheenaihe ei ole mikään todellinen tapahtuma, eikä kuolemasta puhuttaessa kukaan ole oikeasti kuollut. *Kuolema*-sanaa käytetään retorisena keinona, ja siitä tulee vahvasti metaforinen. Tällaisia käyttökonteksteja ovat *kuolla*-verbiin liittyvässä haussa seuraavat:

- (9) Sinähän kuolet kateuteen ja vihaan alta aikayksikön.
- (10) Vitutukseen voi kuolla ja ilkeilyyn hukkaa.
- (11) Taidat sitten kuolla onnettomana.

Mitään kuolemaa ei näissä ole tapahtunut, vaan kuolemasta puhutaan jonkin jatkuvan tunnetilan loppupisteenä. Niissä viitataan, että kateus, viha, vitutus ja ilkeily johtavat jatkuessaan kuolemaan. Esimerkissä 11 kommentoidaan vastapuhujan onnettomuutta pysyvänä tilana, joka tulee kestämään aina kuolemanhetkelle saakka.

Kuolla-verbi ilmenee myös puhuttaessa omasta tai läheisen kuolemasta:

- (12) Tyylin anoppi kuoli, jee hyvää perintöä odotellessa...
- (13) Narkkaava isäni kuoli.
- (14) Aina kun läheinen tai ystävä kuolee, tuntuu että menettää osan elämästään.
- (15) Helvetillinen ahdistuneisuus loppuu vasta sitten, kun kuolen.

Esimerkeissä 12 ja 13 kuolema on jo tapahtunut jollekin kirjoittajan läheiselle ihmiselle. Virkkeiden sävy on kuitenkin hieman etäinen, eikä tilanteelle tyyppillistä sensitiivisyyttä ole niin vahvasti havaittavissa. Esimerkit 14 ja 15 ovat tyyliltään osittain myös retorisia, sillä niissä puhututtaa kuoleman mahdollisuus, ei oikeasti tapahtunut kuolema. Niiden keskiössä on kuitenkin kommentoija itse, tai hänen läheiset. Vaikka esimerkeissä 12–15 puhutaan läheisen henkilön kuolemasta, virkkeiden sävy ei ole kovinkaan tunteellinen, eikä niissä osoiteta selkeää surua, kaipuuta tai ikävää.

Kuolla-verbiä ilmenee myös käyttöyhteyksissä, joissa puhutaan etäisen tai puhujalle tuntemattoman entiteetin kuolemasta:

- (16) Kuoliko hamsterisi vanhuuteen?
- (17) Eräs toinen äiti suri huumeiden yliannostukseen kuollutta ainoa poikaansa.
- (18) Ja paavi Benediktus kuoli eilen.
- (19) Joku brittikitaristi kuoli yllättäen aivokalvon tulehdukseen.
- (20) Nuori mies kuoli sydänkohtaukseen.

Kaikissa näissä puhutaan entiteeteistä, jotka eivät ole olleet puhujalle itselleen läheisiä. Esimerkeissä 18 ja 20 käytetään indefiniittipronomineja *eräs* ja *joku*, jotka viittaavat epämääräiseen henkilöön. Virkkeet ovat hyvin raporttiomaisia, ja lukuun ottamatta virkettä 17, kaikissa niissä informoidaan muita jonkun henkilön tapahtuneesta kuolemasta.

Keräämäni aineiston perusteella *kuolla*-verbin voi todeta sopivan hyvin uutisointi-tyyppiseen käyttöyhteyteen, ja tietyissä tilanteissa se vaikuttaa olevan käyttökelpoinen myös puhuttaessa läheisestä henkilöstä. *Kuolla*-verbiä käytetään myös retorisena keinona. Neutraali ilmaus sopii etäisiin ja raportoiiviin käyttöyhteyksiin, mutta kun puheenaiheena ovat kommentoijan lähimmäiset, sitä käyttävien virkkeiden sävy on poikkeava. *Kuolla*-verbin analyysi tukee hypoteesia siitä, että kielelliset valinnat syntyvät sosiaalisten tekijöiden vaikutuksesta, erityisesti silloin, kun aihe on tabu. Tätä vahvistaa neutraalin ja suoran *kuolla*-verbin käyttö eniten tilanteissa, joissa puheenaiheena oleva vainaja ei ole kommentoijalle läheinen.

6.2 Menehtyä

Menehtyä on johdos *mennä*-verbistä, joka on alkuperäisesti tarkoittanut hidasta kuolemaa (Länsimäki 1993). Kuoleman kuvailu siirtymisen kautta, eli metaforan, jossa kuolema on

paikasta toiseen siirtymistä, on yleinen tapa kuvata kuolemaa. Kuolema siirtymäriittinä pohjautuu ELÄMÄ ON MATKA metaforaan. (Lakoff – Johnson 2003) *Menehtyä*-verbin voi jo ennen varsinaista analyysia olettaa ilmentyvän tilanteissa, joissa kommentoija haluaa kaunistella tapahtunutta (eufemismi) tai käsittää sitä, jonkin toisen ilmiön kautta. *Menehtyä*-verbi on tyypillisesti kuvailut kuolemaa, jossa esimerkiksi riudutaan, näännyttään tai kuollaan vähitellen sairauteen. Nykyään *menehtyä*-verbiä käytetään kuolemisen yleisilmauksena monissa eri konteksteissa, eikä se enää kuvaa vain hidasta kuolemaa. Halutessaan lääkärikin voi hienotunteisesti välittää tiedon läheisen kuolemasta omaisille *menehtyä*-verbillä. (Länsimäki, 1993)

Menehtyä-verbin käyttöyhteydet eivät suuresti eroa *kuolla*-verbin käyttöyhteyksistä. Virkkeitä, joissa puheenaiheena on etäinen tai tuntematon henkilö, löytyi *menehtyä*-verbin haulla useita:

- (21) Oikeuslääketieteellisen ruumiinavausraportin alustavan lausunnon mukaan nainen ei menehtynyt tukehtumalla.
- (22) Onnettomuudessa menehtyi nainen joten lopettakaa paskanjauhaminen.
- (23) Haluan kunnioittaa tämän menehtyneen tytön muistoa.
- (24) Menehtynyt nainen oli hyvin lahjakas ja kaunis nuori nainen.
- (25) Huippukuntoinen urheilija menehtyi.
- (26) Lakon YouTube videolla esiintynyt tyttö/nainen on menehtynyt.
- (27) Nainen menehtyi kauppakeskuksessa vartijoiden käsissä.
- (28) Sääli kuitenkin menehtyä noin nuorena.
- (29) Mies menehtyi tapahtumapaikalla saamiinsa vammoihin.
- (30) Lassi Erpiö ei tätä ollut näkemässä koska hän menehtyi koronaan maaliskuussa 2022.
- (31) Ikävää että vanhempasi ovat menehtyneet.

Huomioni kiinnittyy näissä kategorian virkkeissä siihen, miten monessa niissä puhutaan naishenkilön kuolemasta. Pystyin Korpin hakupalvelun avulla selvittämään, että myös virkkeissä 25 ja 28, joissa itse virkkeestä kuolleen henkilön sukupuoli ei ilmene, on kyse naishenkilön kuolemasta. Siitä miten sukupuoli liittyy kuolemapuheeseen, ei ole helppo löytää aiempaa tutkimusta, mutta merkittävää on esimerkiksi se, miten syöpää on historiallisesti pidetty naistentautina ja sydänkohtauksia enemmän miehille sopivina

kuolinsyynä. Tätä on tukenut ajatus miesten ”kliinisesti siististä kuolemasta” ja naisen enemmän hitaasta kuolemasta. (Allan – Burrige, 211.) Koska *menehtyä*-sana itsessään pohjautuu ajatukseen hitaasta kuolemasta, sopii se siksi mahdollisesti paremmin kuvailemaan naisen kuolemaa, vaikka nainen olisikin kuollut esimerkiksi onnettomuudessa (esim. esimerkki 22). Kuitenkin myös miehistä puhuttaessa *menehtyä*-verbiä käytetään, joten yksinään sukupuolinäkökulma ei riitä kuvaamaan kielenkäyttäjän tekemiä valintoja.

Menehtyä-verbiä käytetään myös puhuttaessa läheisen henkilön kuolemasta:

- (32) Äitimme menehtyi hiljattain ja on testamentannut asuntonsa yhdelle meistä lapsista.
- (33) Pari vuotta sitten täti menehtyi rintasyöpään.
- (34) Illalla kyllä sisareni soitti ja ilmoitti että rakas lemmikkini oli menehtynyt.
- (35) Karin sukulaisena ilmoitan teille että Kari Huhtama on menehtynyt äkilliseen sairaskohtaukseen noin 2 vuotta sitten.
- (36) Rakas siskoni menehtyi viime vuonna hieman äkillisesti.

Läheisyyteen ja syvempään tunneyhteyteen viittaavat *rakas*-sanankäyttö esimerkeissä 35 ja 36. Myös verrattaen *kuolla*-verbin yhteydessä mainittuihin käyttöyhteyksiin, joissa puhutaan läheisen henkilön kuolemasta, on puheensävyyssä huomattavissa eroja. *Menehtyä*-verbin käyttöön läheisen kuolemasta puhuttaessa vaikuttaisi liittyvän positiivinen ja hyvin läheinen suhde, kun taas *kuolla*-verbin kanssa esiin nousee enemmän etäinen sävy.

Menehtyä-verbiä käytetään myös ilmaisemaan tilastollista kuolemaa:

- (37) Iskuissa menehtyi amerikkalaisia.
- (38) Tuhansia huonokuntoisia potilaita käännyttiin pois sairaaloiden ensiavusta, ja he menehtyivät.
- (39) Ukrainassa on tähän mennessä menehtynyt tiettävästi noi 8000 siviiliä.
- (40) Entä onko nämä Seinäjoella onnettomuudessa menehtyneet saatettu viimeiseen lepopaikkaan?
- (41) Sisällissodassa menehtyi aluksi noin 14 000 ihmistä.
- (42) Tämä tarkoittaa 19.500 menehtynyttä suomalaista siviiliä.

Näissä kaikissa käyttöyhteyksissä on uutismainen ja kuolemat ovat jo tapahtuneet. Puhujan suhde kuolleisiin on mitä todennäköisimmin etäinen ja kuolemista puhutaan erityisesti esimerkkien

39, 41 ja 42 kohdalla tilastollisesti ja lukumäärin. Kuitenkin kaikista virkkeistä on havaittavissa kunnioittava ja muodollinen sävy, ja esimerkiksi puhe suomalaisten siviilien kuolemasta osuu lähelle suomalaista puhujaa.

Menehtyä-verbin kohdalla aineistosta löytyi myös retorisen sävyn omaavia virkkeitä:

- (43) Menehdyn ahdistukseen kohta
- (44) Orpo on jo vappuna menehtynyt suureen vitutukseensa.

Näissä molemmissa kuolemaa käytetään retorisena keinona, erityisesti yhdistettynä henkisen pahoinvoinnin aiheuttamaan kuolemaan. Kuolema puhtaasti ahdistuksen tai vitutuksen takia on epätodennäköinen, jonka takia kommentoijan voidaan olettaa *menehtyä*-verbillä enemmänkin pyrkivän kuvailemaan henkisen ahdistuksen voimakkuutta, kuin todellista kuoleman uhkaa.

Kokoamani aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että puhuttaessa etäisen tai tuntemattoman henkilön kuolemasta, on *menehtyä* sopiva ja suosittu valinta. *Kuolla*-verbiin verrattuna sitä käytetään enemmän puhuttaessa yksittäisistä henkilöistä, ja vähemmän puhuttaessa ihmisjoukoista. Kun *menehtyä*-verbiä käytetään kuvaamaan lähimmäisen kuolemaa, on sävy lämmin, ja sen ympärillä olevilla sanoilla osoitetaan vahvaa tunnesidettä. Verbin suosiminen naishenkilöistä puhuttaessa antaa viitteitä siihen, että kielenkäyttäjät tuo kielellisiin valintoihinsa mukaan hänen ajatuksiansa ympäröivästä maailmasta.

6.3 Nukkua pois

Kuolema yhdistetään usein nukkumiseen. Kuolemaa voidaan kuvailla poisnukkumisen lisäksi esimerkiksi termillä *ikuinen uni*. Nukkumisen ja kuoleamisen ero on kuitenkin niiden pysyvyydessä. *Nukkua pois* viittaa mahdollisesti puhujan haluttomuuteen pitää kuolemaa lopullisena tilana. Tämän lisäksi termin valintaan voi motivoida ajatus kivuttomasta ja rauhallisesta kuolemasta. Samanaikaisesti ilmaisu viittaa kuolemiseen matkana, sillä ilmaisussa kuvataan poistumista. (Allan – Burridge, 225–226.)

Nukkua pois ilmaisu ei ilmene lainkaan humoristisissa tai retorisisissa konteksteissa. Aineiston perusteella sen käyttö vaikuttaa olevan suosituinta, kun puhutaan läheisen henkilön kuolemasta:

- (45) Kun äitini nukkui pois lahjoitimme kaikki hänen vaatteensa ja kenkensä (siis hyväkuntoiset) palveluasumisyksikköön.
- (46) Ainut ja ikioma rakas anoppini nukkui pois ruotsalaisuuden päivänä 6.11.2017.
- (47) Kyllä Rakas äitini tulee monesti mieleen, hän nukkui pois 91 vuotiaana.
- (48) Hän nukkui pois omassa sängyssään kotona kuten oli toivonut.
- (49) Kun viimeinen kissaneiti nukkui pois n. 10 v sitten, en ole halunnut ottaa uutta.
- (50) On kulunu 10 vuotta,,,,, 2023v kun rakkaani nukkui pois,,,

Nukkua pois on ilmauksena hyvin eufemistinen, ja sen avulla puhuja pystyy siis suojaamaan itseään surun tunteelta ja välttelemään tilanteen todellisuutta. Esimerkeissä 46, 47 ja 50 lähimmäistä kuvaillaan vahvaa tunneyhteyttä ilmaisevalla sanalla *rakas*. Näiden huomioiden avulla kommentoijien voi päätellä käyttävän näissä käyttöyhteyksissä *nukkua pois* ilmaisua eufemismin motivoimana, eli pehmentämällä totuutta.

Esimerkit, joissa puhutaan etäisen henkilön kuolemasta, eroavat jokseenkin aiemmista puheenaiheellisesti samantyyppisistä virkkeistä:

- (51) Nelisen vuotta sitten nukkui pois kuuluisa laulaja, Seija Simola.
- (52) Helluntailainen Aira Samulin nukkui pois!
- (53) Kuulemma nukkui pois hiljattain, rauha hänelle.
- (54) Harmillinen juttu tietysti jos nuorena nukkui pois.
- (55) Toivottavasti on saanut nukkua pois ilman kärsimyksiä.
- (56) Ainahan se on jokaiselle surun aikaa jolta lähimmäinen nukkuu pois, ei siitä tartte kenekään ilkeillä.

Esimerkeissä 51–56 pyritään välittämään empatiaa ja kunnioitusta. Niissä korostuu toive kivuttomasta kuolemasta, kuoleman vaikutuksesta läheisiin, ja ylipäätänsä kunnioitus kuolemaan liittyvää surua ja menetystä kohtaan. Esimerkeissä 51 ja 52, joissa kerrotaan julkisuuden henkilön kuolemasta, kuollutta on kuvailtu hänen arvokuuttaan korostavin sanoin ”kuuluisa laulaja” ja ”helluntailainen”.

Esimerkkejä 57–60 yhdistää yleistäminen, persoonattomuus ja spekulatio:

- (57) Moni lähtisi pois jo nyt, jos saisi vain nukahtaa pois eikä olisi omaisia.
- (58) Nuoria ja terveitä nukkuu pois tämän tuosta.

- (59) Sepä, kavereita kaatuu, vanhemmat nukkuu pois ja olo on ikäloppu kun kaikesta on niin kauan.
- (60) Omakin kuolevaisuus konkretisoituu kun ympäriltä nukkuu pois ihmisiä.

Aikaisemmin tämän tyyppiset kollektiivista kuolemaa kuvaavat esimerkit ovat olleet enemmän uutisointityyppisiä, ja niissä on kerrottu esimerkiksi massakuolemista. Erityisesti esimerkeissä 57, 59 ja 60 korostuu tilanteen aiheuttama surun tunne sekä se, miten kuolema ei vaikuta vain kuolevaan henkilöön, vaan myös hänen lähimmäisiinsä.

Nukkua pois vaikuttaa aineiston perusteella olevan hyvin vahvasti eufemistinen ja metaforinen ilmaisu, jonka käyttöyhteydet ovat luonteeltaan kunnioittavia ja läheisyyttä osoittavia. Ilmaisua välittää rauhallista ja kivutonta kuolemaa, eikä sen käyttö vaikuta ulottuvan humoristisiin tai retorisiin käyttöyhteyksiin.

6.4 Potkaista tyhjää

Potkaista tyhjää on idiomi, ja sen käyttökonteksti on usein humoristinen. Koska ilmaisu on mahdollista tulkita myös kirjaimellisesti, vaaditaan sen ympärille käyttökonteksti, jotta se voidaan varmasti todeta kuvaamaan kuolemaa. (Muikku-Werner – Penttilä 2014: 375, 381, 400.) Vaikka *potkaista tyhjää* on yleinen tapa puhua kuolemasta, on sen käytössä huomioitava puheenaihe, ja keskustelun osallistujat. Kaikki aineistoni virkkeet, joissa ilmenee ilmaisu *potkaista tyhjää*, ovat sävyiltään hyvin samanlaisia.

Esimerkeissä 61 ja 62 puhutaan tietynlaisista ihmisryhmistä (hämäläiset, ”kellonsiirto-itkijät”) ja humoristisesti viitataan heidän kuolemaan. Käyttöyhteydet ovat selvästi luonteeltaan retorisia, ja kuolema toimii enemmänkin tunteita vahvistavana keinona:

- (61) Tosin hämäläiset ovat niin hitaita, että ehtivät joka tapauksessa potkaista tyhjää ennen kuin huomaavat mitään
- (62) Toivottavasti mahdollisimman moni kellonsiirto-itkijä potkaisi tyhjää tänä aamuna.

Läheisistä henkilöistä puhutaan myös *potkaista tyhjää* ilmaisulla, mutta ei kuitenkaan niin paljon kuin aikaisemmin tarkastelluissa ilmaisuissa. Virkkeessä 64 sävy on myös ilmaisulle tyyppillisesti retorinen ja hypoteettinen:

- (63) Anoppi potkaisi tyhjää ko. talon ollessa viimeinen postiosoite.
- (64) Jos muun merkkisen erehtyy ostamaan niin koko suku pöyristyy ja vaari potkaisee tyhjää silkasta järkytyksestä.

Ilmaisulle hyvin yleinen käyttöyhteys vaikuttaa olevan sellainen, jossa puheenaiheena on julkinen henkilö, johon puhujan suhde on negatiivinen, jopa vihamielinen:

- (65) Tihkuneiden huhujen mukaan Putinille on annettu kolme vaihtoehtoa synttärilahjana: joko heittää lusikan nurkkaan, heittää veivin tai potkaisee tyhjää.
- (66) Parempi toivoa, että oranssi apina potkaisee tyhjää ennen sitä.
- (67) Pääasia että Putin potkaisee tyhjää vaikka tanssikengissään.
- (68) Vankila olisi turhaa kulua yhteiskunnalle, mieluummin se ihmisroska potkaisi tyhjää.

Esimerkeissä 65–68 on kaikissa kyse hyvin eksplisiittisestä halventamisesta ja niissä jopa suoraan toivotaan tietyn henkilön kuolemaa. Virkkeissä 66 ja 68 puheenaiheena olevaa ihmistä epäinhimillistetään, joka toimii myös halventamisen ja vihan välittämisen kielellisenä keinona (Mendelsohn, Tsvetkov & Jurafsky 2020). Näissä esimerkeissä *potkaista tyhjää* kadottaa humoristisen otteen, ja siitä tulee hyvin vahva vihan tunteen välittäjä.

Kuitenkin myös kunnioittavammassa sävyssä ilmaisua ilmenee, mutta verrattaen *nukkua pois* ilmaisun yhteydessä käsiteltyihin julkisuuden naishenkilöiden kuolemien kuvauksiin, *potkaista tyhjää* ilmaisun yhteydessä puheenaiheena ovat miespuoliset henkilöt:

- (69) Metallimaailma menetti äärettömän paljon kun Ronnie James Dio potkaisi tyhjää.
- (70) Harmi että se Turhapuro potkaisi tyhjää.

Esimerkkien analyysissä käy tässä luvussa selkeäksi se, että käyttötilanteet ovat hyvin pitkälti retorisia, humoristisia tai ivaavia. Suurimmassa osassa esimerkeistä kuolemaa spekuloidaan, eikä sellaista todellisuudessa ole vielä tapahtunut. *Potkaista tyhjää* ilmaisu on aineistoni mukaan hyvin dysfemistinen, eli sävyltään humoristinen tai jopa halventava. Aineiston virkkeistä monissa kuvataan mieshenkilön kuolemaa. Ilmaisua ei vaikuta aineiston mukaan olevan yleinen kuvaamaan läheisen henkilön kuolemaa, ei ainakaan sellaista, joka on jo tapahtunut.

7 Päätelmät

Tekemäni analyysin perusteella kuolemasta käytettäviin sanavalintoihin vaikuttavat useat tekijät, kuten menehtyneen henkilön läheisyys keskustelun eri osallistujille, menehtyneen henkilön sukupuoli ja hänen asemansa yhteiskunnassa. Kuolemasta puhutaan niin tapahtuneena, kuin potentiaalisena ilmiönä. Kuolemasta puhutaan paljolti myös retorisenä keinona, jolloin todellista kuolemaa ei ole tapahtunut, mutta *kuolema* sopii välittämään kielenkäyttäjän tarkoitetta. Eroja käytettävien ilmaisujen välille syntyy myös sen mukaan, onko puheenaiheena yksi vai useampi henkilö. Käyttöyhteydet vaihtelevat ilmaisujen mukaan, eivätkä tässä tutkielmassa käytetyn aineiston perusteella kaikki ilmaisut sovi kaikkiin käyttöyhteyksiin.

Kuolla-verbi on ilmaisusta neutraalein ja suoriin, ja sen käyttöyhteydet ovat aineiston perusteella usein raportointityylisiä ja luonteeltaan etäisiä. *Menehtyä*-verbin käyttöyhteydet ovat luonteeltaan huomattavasti läheisempiä, ja ilmaisun merkitys on eufemistisempi. Erityisesti naisten kuolemasta puhuttaessa *menehtyä* vaikuttaisi olevan suositumpi valinta, ja ilmaisun ympärille muodostuu kaunisteleva merkitys. *Nukkua pois* ilmaisu ilmenee hyvin samantapaisissa käyttöyhteyksissä, kuin *menehtyä*-verbi, kuitenkin korostaen vielä enemmän kuolleen henkilön läheisyyttä kommentin kirjoittajalle. *Potkaista tyhjää* saa ympärilleen humoristisia sekä pilkkaavia käyttöyhteyksiä, ja kommentoijien tarkoite sitä käyttäessä tuntuu lähes aina olevan retorinen.

Kuolema on aiheena erittäin tabuluonteinen, joka aiheuttaa sen, että kuoleman kuvaamiseen on muodostunut useita eri ilmaisutapoja. Totuutta kuolemasta pystytään pehmentämään valitsemalla erilaisia ilmaisuja eri tilanteissa. Kaunistelua ja pehmentämistä käytetään tekemäni analyysin perusteella erityisesti silloin, kun menehtynyt henkilö on itselle rakas. Pelkän diskurssianalyysin perusteella on kuitenkin hankalaa tehdä arvioita siitä, pyrkivätkö kielenkäyttäjät sanavalinnoillaan kiertämään totuutta. Koska kuolema on aiheena hyvin affektinen, uskon, että kielenkäyttäjät tiedostamattaan puhuvat siitä kiertoilmaisuin aina silloin, kun *kuolla*-verbin käyttäminen tuntuu liian raskaalta ja totuudenmukaiselta.

Mielenkiintoisimpana löydöksenä tutkielmassani pidän sukupuolittunutta ilmaisutapojen valintaa, jonka perusteella vaikuttaisi siltä, että tietyt ilmaisut ovat luontaisempia puhuttaessa tietystä sukupuolesta. Tällainen löydös viittaa yksilöiden luovan merkityksiä kielen avulla heitä ympäröivän maailman sukupuolittumisesta. Feministisen kielentutkimuksen teorioiden

avulla aiheeseen perehtyminen voisi mahdollisesti tuottaa lisää vahvistusta tekemilleni havainnoille. Silloin kun kieltä tarkastellaan sosiaalisten kategorioiden ja assosiaatioiden luoja, kielen voima kulttuurin välittäjänä vahvistuu, ja tehtyjen kielellisten valintojen perustelut selittyvät (Mille – McIlvonn 2000, 292.). Myös sitä, mikä rooli kielenkäyttäjän sukupuolella on kuolemasta puhuttaessa, olisi mielenkiintoista tutkia mahdollisessa jatkotutkimuksessa. Koska anonyymien keskustelufoorumien osallistujista on hankala tehdä sukupuolen suhteen varmuudella tulkintoja, vaadittaisiin tällaiseen tutkimukseen erilainen aineisto.

Analyysini osoittaa, että vastaavanlaiselle tutkimukselle on paikka suomen kielen tutkimuksen kentällä. Tutkielman tekemisen yhteydessä tehdyssä tiedonhaussa tuli esille se, miten kuolema on aiheena äärimmäisen tabu. Siitä puhuessa oikeita sanoja voi olla hankala löytää, ja kiertoilmaisuihin turvautuminen tuntuu helpommalta. On kuitenkin tilanteita, joissa kuolemasta tulisi puhua nimenomaan *kuolema*-sanana kautta, eikä kierrellä asiaa metaforin tai kiertoilmaisuin. Ihmisen kielenkäyttö on yhteydessä käsityksiin ja merkityksiin, joita hän on rakentanut ympäröivästä maailmasta. Tunteet eli affektit syntyvät havainnoista, joita teemme asioista ja tapahtumista ympärillämme. Tavot, joilla kuolemasta puhutaan, ovat ympäristön ja yksilön muodostamia, ja niiden käyttö riippuu vahvasti kielenkäyttötilanteen osallistujista, puheenaiheesta ja olosuhteista.

Lähteet

Aineslähteet

Suomi24 virkkeet -korpus 2021–2023, Korp-versio. Kielipankki. Saatavissa

<http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2024030601>

Muut lähteet

Allan, Keith – Burridge, Kate 2006. *Forbidden words. Taboo and the censoring of language*. Cambridge University Press, Cambridge.

Heikkinen, Vesa 2012. *Diskurssi*. Teoksessa Heikkinen, Vesa – Voutilainen, Eero – Lauerma, Petri – Tiililä, Ulla – Lounela, Mikko (toim.) *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus. 94–99.

Heikkinen, Vesa 2013. Genreaakkosia. *Kielikello*, 1/2013. Saatavilla:

<https://kielikello.fi/genreaakkosia/>

Kavander, Anni – Niikko, Satu-Maria 12.4.2026. Kaksi kuoli liikenne-onnettomuudessa Valkeakoskella. [Verkkajulkaisu] Yle.fi. Saatavilla: <https://yle.fi/a/74-20220176>. Viitattu 28.4.2026

Kielitoimiston sanakirja. (2024). *Ryssä*. Kotimaisten kielten keskus. [Verkkajulkaisu]. Saatavilla: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/ryssä> Viitattu 16.12.2025.

Lakoff, George – Johnson, Mark 2003 [1980]. *Metaphors we live by*. University of Chicago Press, Chicago.

Lappalainen, Hanna 2004. *Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Luukka, Minna-Riitta 2002. *M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede*. Teoksessa Hannele Dufva – Mika Lähteenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. 89–123.

Länsimäki, Maija 1993. Voiko sodassa saada ääsiyyskutsun? Miten kuoleminen ilmaistaan suomen kielessä. *Kielikello*, 2/1993. Saatavissa <https://kielikello.fi/voiko-sodassa-saada-iaisyyskutsun-miten-kuoleminen-ilmaistaan-suomen-kielessa/>

Mendelsohn, Julia, Tsvetkov, Yulia, & Jurafsky, Dan 2020. *A Framework for the Computational Linguistic Analysis of Dehumanization*. *Frontiers in artificial intelligence*, 3, 55. <https://doi.org/10.3389/frai.2020.00055>

Millie, Katherine Wyly – McIlvenny, Paul 2000. *Sosiaalinen sukupuoli ja suullinen vuorovaikutus: feministiset teoriat ja sosiolingvistinen tutkimus*. Teoksessa Sajavaara,

- Kari – Piirainen-Marsh, Arja (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* (s. 257–293).
Jyväskylän yliopisto
- Muikku-Werner, Pirkko – Penttilä, Esa 2014. Idiomit osana kielikontakteja: Lainaidiomien merkityksen päättelyä. *Virittäjä* 3/2014, s. 372–407. Kotikielen Seura, Helsinki.
- Nielsen, Jakob 8.10.2006. The 90-9-1 Rule for Participation Inequality in Social Media and Online Communities. Saatavilla: <https://www.nngroup.com/articles/participation-inequality/> Viitattu 28.4.2026
- Pouhula, Matti 12.4.2026. Kaksi ihmistä menehtyi liikenneonnettomuudessa Valkeakoskella. [Verkojulkaisu] Tilannemedia.fi. Saatavilla: <https://tilannemedia.fi/kaksi-ihmista-menehtyi-liikenneonnettomuudessa-valkeakoskella/> Viitattu 28.4.2026
- Shore, Susanna 2012. *Kieli, kielenkäyttö ja kielenkäytön lajit systeemis-funktionaalissa teoriassa*. Teoksessa Heikkinen, Vesa – Voutilainen, Eero – Lauerma, Petri – Tiilikä, Ulla – Lounela, Mikko (toim.) *Genreanalyysi – Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus. 131–157.
- Viinikka, Jenni 2011: Kuoleman kielissä. Pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto. Suomen kieli. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/26517>
- Visapää, Laura 2013: *Itsenäiset infinitiivit affektin ja empatian konstruktioina*. – *Virittäjä* 117 s. 524–550.
- VISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2008. *Ison suomen kieliopin verkkoversio*. [Verkojulkaisu]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus verkkojulkaisuja 5. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Saatavilla: <https://scripta.kotus.fi/visk/sisallys.php?p=1707>

Liitteet

Liite 1. Aineisto: Suomi24-keskusteluista kerätyt virkkeet – korpus 2021–2023

Menehtyä
Äitimme menehtyi hiljattain ja on testamentannut asuntonsa yhdelle meistä lapsista.
Pari vuotta sitten täti menehtyi rintasyöpään.
Illalla sisareni kyllä soitti ja ilmoitti että rakas lemmikkini oli menehtynyt.
Karin sukulaisena ilmoitan teille että Kari Huhtama on menehtynyt äkilliseen sairaskohtaukseen noin 2 vuotta sitten.
Ikävää että vanhempasi ovat menehtyneet.
Sääli kuitenkin menehtyä noin nuorena.
Oikeuslääketieteellisen ruumiinavausraportin alustavan lausunnon mukaan nainen ei menehtynyt tukehtumalla.
Iskuissa menehtyi amerikkalaisia.
Tuhansia huonokuntoisia potilaita käännytettiin pois sairaaloiden ensiavusta, ja he menehtyivät.
Onnettomuudessa menehtyi nainen, joten lopettakaa paskanjauhaminen.
Haluan kunnioittaa tämän menehtyneen tytön muistoa.
Menehtynyt nainen oli hyvin lahjakas ja kaunis nuori nainen.
Huippukuntoinen urheilija menehtyi.
Siinä jutussa lainvastaisesti pyörällä katua ylittänyt jäi auton alle ja menehtyi.
Lakon YouTube videolla esiintynyt tyttö / nainen on menehtynyt.
Lassi Erpiö ei tätä ollut näkemässä koska hän menehtyi koronaan maaliskuussa 2022.
Ukrainassa on tähän mennessä menehtynyt tiettävästi noi 8000 siviiliä.
Entä onko nämä Seinäjoella onnettomuudessa menehtyneet saatettu viimeiseen lepopaikkaan?
Sisällissodassa menehtyi aluksi noin 14 000 ihmistä.
Tämä tarkoittaa 19.500 menehtynyttä suomalaista siviiliä.
Nainen menehtyi kauppakeskuksessa vartijoiden käsissä.
Rakas siskoni menehtyi viime vuonna hieman äkillisesti.
Mies menehtyi tapahtumapaikalla saamiinsa vammoihin.
Menehdyn ahdistukseen kohta
Orpo on jo vappuna menehtynyt suureen vitutukseensa.

Kuolla
Tyyliin anoppi kuoli, jee hyvää perintöä odotellessa
165.000 ukrainalaista kuollut 400.000 haavoittunut
Kuoliko hamsterisi vanhuuteen?
Viikon aikana on 126 kuollut koronaan.
Venäläismiehet kuolee jo ennen 60 ikävuotta
Paljonko ryssiä kuolee Ukrainan talvisodassa?
Tulevaisuudessa eläkeläisiä ei juurikaan ole ne kuolevat siis työssä olo aikana
Eräs toinen äiti suri huumeiden yliannostukseen kuollutta ainoaa poikaansa.
Narkkaava isäni kuoli.
Aina kun läheinen tai ystävä kuolee, tuntuu että menettää osan elämästään.
Taidat sitten kuolla onnettomana.
Sinähän kuolet kateuteen ja vihaan alta aikayksikön.
Ja paavi Benediktus kuoli eilen
Suomessa kuolee alkoholin takia noin 4000 ihmistä vuodessa.
Amerikassa kuolee satoja tuhansia kansalaisia vuosittain kaduille ja asuntoihinsa.
Toivottavasti kuolen piakkoin
Helvetillinen ahdistuneisuus loppuu vasta sitten, kun kuolen.
Joku brittikitaristi kuoli yllättäen aivokalvon tulehdukseen.
Nuori mies kuoli sydänkohtaukseen.
Mitäs syntiä kasvit ja eläimet ovat tehneet, kun nekin kuolevat?
Äitini kuoli täysin yllättäen, sedatointiin, viime vuonna siellä vaikka kotisairaala oli jo suunnitteluvaiheessa.
Aikoinaan oli useinkin asiakas kuollut hormoneja käyttävän portsarin käsittelyssä.
Vitutukseen voi kuolla ja ilkeilyyn hukkuu.

Nukkua pois
Kun äitini nukkui pois lahjoitimme kaikki hänen vaatteensa ja kenkensä (siis hyväkuntoiset) palveluasumisyksikköön.
Ainut ja ikioma rakas anoppini nukkui pois ruotsalaisuuden päivänä 6.11.2017.
Kyllä Rakas äitini tulee monesti mieleen, hän nukkui pois 91 vuotiaana.
Nelisen vuotta sitten nukkui pois kuuluisa laulaja , Seija Simola.
36 yhteistä vuotta , viimeiset omaishoitajana ja sitten vaimo nukkui pois.
Kuulemma nukkui pois hiljattain , rauha hänelle..
Hän nukkui pois omassa sängyissään kotona kuten oli toivonut.

Harmillinen juttu tietysti jos nuorena nukkui pois.
Kun heräsin leikkelepöydältä ajattelin, miten helppoa olisi ollut nukkua pois.
Toivottavasti on saanut nukkua pois ilman kärsimyksiä.
Vanhuuteen nukkui pois.
Omakin kuolevaisuus konkretisoituu kun ympäriltä nukkuu pois ihmisiä.
Nuoria ja terveitä nukkuu pois tämän tuosta.
Sepä, kavereita kaatuu, vanhemmat nukkuu pois ja olo on ikäloppu kun kaikesta on niin kauan.
Ainahan se on jokaiselle surun aikaa jolta lähimmäinen nukkuu pois, ei siitä tartte kenekään ilkeillä.
Moni lähtisi pois jo nyt, jos saisi vain nukahtaa pois eikä olisi omaisia.
Kun viimeinen kissaneiti nukkui pois n. 10 v sitten, en ole halunnut ottaa uutta.
Helluntailainen Aira Samulin nukkui pois!
Hän nukkui pois oman käden kautta.
On kulunu 10 vuotta,,,,, 2023 v kun rakkaani nukkui pois,,,

Potkaista tyhjää
Ukko saattaa potkaista tyhjää 2023 vuoden aikana.
Tosin hämäläiset ovat niin hitaita, että ehdivät joka tapauksessa potkaista tyhjää ennen kuin huomaavat mitään
Ei surun kyyneltä tule kun tuo akka potkaisee tyhjää.
Aika ikävä temppu potkaista tyhjää kesken velanmaksun.
Sinä saatat potkaista tyhjää koska vaan, sikäli pitäisin pienempää ääntä.
Huonokuntoiselta kun näyttää ja aivotointakin on vajavaista, hän saattaa onneksi potkaista tyhjää milloin tahansa.
Tihkuneiden huhujen mukaan Putinille on annettu kolme vaihtoehtoa synttärilahjana: joko heittää lusikan nurkkaan, heittää veivin tai potkaisee tyhjää.
Parempi toivoa, että oranssi apina potkaisee tyhjää ennen sitä.
Suurin osa päättyy rööki huulessa kaljabaarin tiskille ja potkaisee tyhjää ennen 45 ikävuottaan.
Jos muun merkkisen erehtyy ostamaan niin koko suku pöyristyy ja vaari potkaisee tyhjää silkasta järkytyksestä.
Pääasia että Putin potkaisee tyhjää vaikka tanssikengissään.
Metallimaailma menetti äärettömän paljon kun Ronnie James Dio potkaisi tyhjää.
Kun potkaisee tyhjää, alkaa helpottamaan, jos ei itseä, niin ainakin tuttuja.
katotaan nyt jos joskus tässä pääsisi isoisäksi, ainakin ennekuin potkaisee tyhjää, vaikka kyllä post mortem tunnustuskin kelpaa
Harmi että se Turhapuro potkaisi tyhjää.
Anoppi potkaisi tyhjää ko.talon ollessa viimeinen postiosoite.
Toivottavasti mahdollisimman moni kellonsiirto-itkijä potkaisi tyhjää tänä aamuna.

Hyvä kun potkaisi tyhjää.
Vankila olisi turhaa kulua yhteiskunnalle, mieluummin se ihmisroska potkaisi tyhjää.
Joi kolme savolaisen panimon olutta ja potkaisi tyhjää.